

EENIGE JAREN BIJ DE TABAK IN DELI.

(Vervolg).

Terwijl de bibit groeit, maken de koelies de velden verder gereed.

Na het tjankollen worden de veldparits (greppels van $1\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ voet) gegraven, iedere koelie zijn eigen. Een krachtige koelie maakt die in zandgrond in $2\frac{1}{2}$ à 3 dagen klaar, en gaat dan achterlijke koelies helpen, maar alweer tegen betaling. Het loon daarvoor wisselt af van \$ 1.80 tot \$ 3 (voor den geheelen parit van 150 depa of vadem) al naar den grond is.

Onder de hand zet de assistent met hulp der tandils de middenweggetjes uit, in elk derde een weggetje, dus op 25 depa van den achterweg het eerste. Op een paar punten wordt de helft van de breedte van het derde uitgezet en daar een hooge staak met een witten of rooden doek aan den top geplaatst. De assistent neemt nu 2 in het oog als basis voor de uit te zetten lijn en verlengt deze. In elk veld wordt een stok geplaatst als baak. Daar het terrein nu open is geschiedt dit zonder moeilijkheden. Elke koelie heeft ook voor een stok gezorgd, zoodat in een paar uren tijds over de geheele lengte der afdeeling een kaarsrechte lijn is getraceerd.

Het weggetje wordt 4 voet, ook wel 5 voet breed, aan weerszijden met een greppel van 1×1 of $1\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ voet. De tandil markeert de te nemen maten op een stok, legt die tegen elke baak op den grond en geeft later door andjirs (stokjes) de weggetjes etc. aan. Zoodoende weten de koelies hun werk en kunnen aan den gang gaan.

Ook moeten de zoogen. bangsalweggetjes gemaakt worden, dat zijn de paden, die naar de droogschuren (bangsal) leiden. Op elke 8 à 10 velden is één droogschuur, dus ook om de 8 of 10 velden is ruimte voor zoo'n weggetje uitgespaard. Die paden zijn 6 voet breed en worden door de heele kongsi getjangkold, daar zij voor gemeenschappelijk gebruik zijn, en ook later door alle koelies gezamenlijk aangelegd. Ook langs deze weggetjes ligt een parit van $1\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ voet.

Vóór het planten begint moeten deze weggetjes klaar zijn, alsook het eerste middenweggetje. Ook moeten alle oude parits vóór het planten zijn uitgediept en schoongemaakt, geen grassprietje mag er in blijven. Natuurlijk moet ook voor goeden waterafvoer gezorgd zijn: dit is wel van het hoogste belang. Werkzaamheden die voor de heele kongsi of afdeeling gewichtig zijn, worden ook kongsi-gewijze uitgevoerd. Daarvoor wordt niet extra betaald, vandaar dat de koelies er een hekel aan hebben. Maar in de koelie-contracten is bepaald, dat 2 dagen in de maand voor zulke arbeid geëischt kan worden. Waar het noodig is wordt meer gevergd, en de koelies doen het ook, al moppen zij ook zeer. Alle werk kan van de koelies geëischt worden, bv. ook het opzetten der zware stijlen van de bangsals of het sjouwen van atap als transport per kar niet mogelijk is.

Maar voor het maken der afmetingen worden meestal Javanen of Klingen gebruikt.

Tegen dat de planttijd gekomen is, moeten de koelies de grond plantklaar hebben, n.l. het eerste zesde gedeelte.

Oneffenheden in den bodem worden onder het tjankollen door bijgewerkt, en wel doordat de koelie altijd op het laagste punt moet beginnen te werken (de kluiten worden gekeerd naar de koelie toe), zoodat de ongelijkheden verminderen. Voor het planten wordt elke lagere plek nog van een klein afvoerparitje voorzien, want tabak kan geen stilstaand water verdragen, zelfs een paar uren niet.

Voor al in dezen tijd is een regenbui van veel nut, want

de assistent kan dan zien of overal goed voor waterafvoer is gezorgd en waar dit te wenschen overlaat, het euvel nog redresseeren.

En zoo is alles gereed voor het planten. Eigenlijk hoort daarbij ook nog een net veldpaaltje, vermeldende nummer van veld en eigenaar.

Vroeger was het algemeen gewoonte, om met het planten op een zoogen. plantregentje te wachten. Deze regens zijn voor een belangrijk deel oorzaak van de geschiktheid van Deli voor tabaksbouw. Hier vallen n.l. gedurende de Oostmoesson telkens kleinere regenbuien, gewoonlijk met tussenpoozen van 10 à 20 dagen; veelal is de hoeveelheid regen van 10 tot 30 mM. Later in het seizoen komen nog een paar „Sumatraantjes": stormen, die uit het Westen van de bergen komen aanzetten, en naar het Oosten wegtrekken; die vergezeld gaan van een ontzettenden regenval, welke in een paar uren tijds vaak 100 tot wel 150 mM regen geeft.

De kleine plantregentjes maken den bodem geschikt voor de ontvangst der jonge plantjes, die in een vochtigen bodem gemakkelijk kunnen aanslaan.

In de laatste jaren begint men deze toevalsmethode te verlaten en stelt reeds geruimen tijd van te voren de datum voor het eerste planten vast, onafhankelijk van het al of niet vallen van regen. Dit heeft het groote voordeel van een goede bedrijfsregeling, daar alles op dien bepaalden datum gereed moet zijn en dus ook is.

Niemand heeft zich dus op deze wijze te overhaasten; overhaasting heeft steeds minder deugdelijk werk ten gevolge.

Daar tegenover staat wel, dat vaak in een drogen grond geplant wordt, maar dit is voor een belangrijk deel door gieten te verhelpen, want de koelies hebben overal in de velden kleine putten gegraven; soms maakt een koelie een voor eigen gebruik, weer anderen doen het met hun tweeën af drieën samen.

Voor het maken der plantgaten dient de tjangkol of hak; om ze op de goede afstanden te krijgen wordt van een planttali gebruik gemaakt, d. i. een touwtje waarin kleurige lapjes zijn ingesplitst op onderlingen afstand van $1\frac{1}{2}$ voet. Daar touw rekt en krimpt door vocht en droogte, worden die lapjes er niet vast in bevestigd. Aan de beide einden van het touwtje is een stok van precies 3 voet.

Wij gaan uit van de veronderstelling, dat de rijen loodrecht op de hoofdwegen staan, dus evenwijdig aan het veldparitje zijn. Het veld is voor 15000 boomen (term voor tabakplanten) bestemd, is dus 69 voet breed. De plaats der rijen wordt zeer zorgvuldig vooraf aangegeven door den tandil, die daarbij van den langen bamboe gebruik maakt. Op $1\frac{1}{2}$ voet van den veldparit komt de eerste rij of liring en de volgende telkens om de 3 voet. Het eerste plantje moet 1 voet van de achterparit verwijderd zijn, dus op 1 voet van den achterparit wordt een touwtje gespannen en daarlangs de bamboe gelegd, en zoo wordt de plaats voor het eerste plantje van elke liring door een andjir (= bamboepennetje) gemarkeerd.

Wil men nu den eersten keer bv. 400 plantjes door iederen koelie laten planten, dan komen er 17 plantjes in iedere rij. De plaats waar later het 18e plantje zal komen, wordt door den tandil aangegeven; waar ook de andjir kan blijven staan.

De koelies vergelijken den avond te voren hun planttali met die van den tandil, en maken ze daaraan volkomen gelijk.

Des morgens, na afloop der gewone werkzaamheden (verzorgen van bibit) worden de plantgaten gemaakt. Een der aan de planttali bevestigde stokken wordt achter de

eerste andjir in den grond gestoken en zoo gedraaid tot een lapje precies bij dien andjir is. De tweede stok wordt in den grond gestoken achter de anderen andjir en zoolang gedraaid, tot ook hier een lapje is. Nu wordt met de tjankol bij elk lapje een kuiltje geslagen en de grond daar uitgewipt, geschoven of gekeerd; iedere koelie doet dit op zijn eigen wijze. Soms hakt een koelie het touwtje stuk, knoopt het dan eenvoudig aaneen, zonder te bedenken dat alle verdere plantgaten af moeten wijken van de rijen (overdwars gezien).

Om dus den koelies dubbel werk te besparen, moet steeds toegezien worden bij het maken der plantgaten. Ook bespaart de assistent zich daardoor menige onaangenaamheid met de koelies, die ongaarne de te goeder trouw gemaakte fouten herstellen, bestaande in het wegharken der foutieve plantgaten, en deze opnieuw maken. Het is dus van belang de koelies reeds gedurende het werk op dergelijke fouten te wijzen.

Gelukkig zijn een groot aantal koelies ontwikkeld genoeg om zelf zulke fouten te voorkomen; jammer genoeg zijn die meer ontwikkelde koelies ook de brutaalste, zij maken het den assistent weer op andere manieren lastig.

Bij het maken der gaten blijkt ook, dat de grond zelf nog frisch is, al ziet de oppervlakte er soms droog uit. Is er echter geruimen tijd geen regen gevallen, zoo kan witte klei wel eens geheel droog zijn geworden, en de bodem gelijkt op grint. Daarop moet verbazend veel water gegoten worden.

Zijn alle gaten gemaakt en goedgekeurd door den assistent, dan wordt in elk gat een Chin. lepeltje vol guano (kunstmatige) gedeponneerd. In elk geval wordt op de guano een flinke scheut water gegoten en die natte guano met de hand door den grond geroerd.

Dit alles wordt steeds gecontroleerd. Zijn ze klaar, dan gaan de koelies eerst weer aan hun gewone werk, 't zij harken, 't zij weggetjes maken, etc., tot 4 uur in den middag, wanneer de sterkste hitte voorbij is. Nu gaan ze naar de zaadbedden, ieder met een groote platte bamboemand met een hengel. Het bed, dat bestemd is om de bibit te leveren, wordt flink begoten, zoodat de grond week is, en een goede 400 plantjes worden door elken koelie uit zijn zaadbed voorzichtig uitgetrokken. De mooiste plantjes worden uitgekozen, minder goede worden weggegooid, waarbij vooral naar den groeitop gekeken wordt. Deze plantjes worden in hun natuurlijke stand in den mand gezet en met een of ander groot blad toegedekt. Bij ieder plantgat wordt een plantje neergelegd en daarna begint het poten. De koelie doet dit meestal gehurkt, of soms op de knieën. Het plantje wordt zachtjes bij den stengel gevat en rechtop in het kuiltje gehangen, zoodat de wortels niet krom liggen. Aarde wordt om die wortels heen gebracht en zacht aangedrukt. Zoo gaat het rij voor rij. Rondom het plantje mag geen kuiltje in den grond blijven, want daarin zou bij regen het water blijven staan, zeer ten nadeele van de plant.

Zijn alle plantjes gepoot, dan laat men weer begieten, waarmee bereikt wordt, dat er dadelijk contact is tusschen de worteltjes en hun nieuwe omgeving, de eerste voorwaarde voor het aanslaan der plantjes.

Voorloopig kan nu niets meer aan de plantjes gedaan worden.

Den volgende morgen wordt weer gegoten, en de plantplankjes geplaatst, kleine rechthoekige gespleten plankjes, van omstreeks 20 x 10 cm. grootte. Zij dienen om de plantjes gedurende de eerste dagen tegen te felle bestraling te beschermen. Daar de zon in dit jaargetijde vrijwel in het Oosten opgaat, en door het zenith naar het Westen ver-

dwijnt, worden de plantplankjes ten Z.Z.-W. of ten N.N.-W. van de planten in den grond gedrukt, schuin over het plantje heen of bijna rechtop, want van 1 tot half 3 is de bestraling het sterkst. De schuine stand is noodig om te voorkomen dat het (als gespleten hout spiegelende) plankje het beschermde plantje niet juist extra verhit gedurende den tijd, dat het plantje nog geen schaduw krijgt, nl. in den vóormiddag.

In den laatsten tijd begint men terug te komen van het gebruik der plankjes, omdat ze toch van slechts weinig nut zijn, en heel veel werk opleveren en bij wind vaak omwaaien.

De koelies houden niet van verandering in werkwijze en protesteerden heftig als zij vernemen, dat geen plantplankjes gebruikt mogen worden. Lukt echter zulk een proef, dan zien zij ook dadelijk het voordeel en accepteerden de nieuwigheid. Maar gebeurt er iets met zoo'n aanplant, zoo wordt het dadelijk op de nieuwigheid geschoven, en ze dringen aan op het verstrekken van plantplankjes. Het komt voor, dat een aantal koelies bij tegenslag geheel moedeloos worden. De assistent bemerkt dit spoedig aan de praatjes van zijne tandils. Er moeten dan maatregelen genomen worden, want moedeloze koelies werken natuurlijk slecht. De gelegenheid om krachtig te ageeren biedt zich spoedig aan.

Daar komt al een koelie, om zelf zijn nood te klagen. Luister naar wat hij te vertellen heeft: het komt op het volgende neer: „die werkwijze zonder plankjes deugt niet, als niet spoedig plankjes verstrekt worden, durf ik mijn veld niet aan, dan wil ik maar liever daglooner worden.” Het antwoord daarop is eenvoudig: „Plankjes worden niet verstrekt, en jij gaat nu maar dadelijk de kongsi uit om als daglooner te werken.”

Dat had die koelie, spreektrumpet van een aantal kongsi-genooten, niet verwacht, en nu wil hij toch liever maar blijven. De assistent houdt echter voet bij stuk: de man moet weg en wordt door een ander vervangen.¹⁾ De andere koelies hadden zulk een loop der gebeurtenissen niet verwacht, houden zich of zij er geheel buiten staan, en lachen den weggestuurden nog uit.

De assistent heeft nu gewonnen spel. Een paar dagen later komt er regen, en alle ongerief is vergeten: de aanplant blijkt toch geen nadeel te hebben ondervonden van het niet gebruiken van plantplankjes. Integendeel, ze wordt bijzonder goed. (Den weggezonden koelie behoeft ge niet te beklagen, die krijgt weldra weer een veld in een andere afdeling).

Een dag of 6 à 8 na het uitplanten zijn de plantjes goed aangeslagen, hoewel de aanplant er nog niet heel schitterend uitziet. Het is nu ook tijd voor de eerste aanaarding. Waar plantplankjes gebruikt worden, neemt men die den avond van te voren weg. 's Morgens worden de aanaardingën gemaakt: met den tjankol wordt het bovenste aardlaagje tusschen de rijen naar de plantjes toegeschoven, zoodanig, dat deze bijeengeschoven aarde een ruggetje vormt, op welks kam de plantjes staan. Meestal worden de verdorde blaadjes, 1 of 2 hoogstens aan elk plantje, met de nagel afgeknepen en naast het plantje gelegd, zoodat dit plantje alleen de jong-ontplooide blaadjes overhoudt; de afgeknepene worden door de bijgeschoven aarde bedekt. Dit werk geschiedt uitsluitend des morgens, omdat dan de aarde nog

¹⁾ Een dergelijke gebeurtenis verloopt niet zoo gemakkelijk als de lezer misschien zou denken. Meestal toch zal de zoo behandelde koelie den assistent te lijf gaan met eenig stuk gereedschap, b.v. tjankol of hark. Gelukkig zijn de in Deli gebruikte Chinezen niet heel vlug en handig, zoodat de aangevallen assistent meester van het terrein blijft met geen ander wapen dan zijn rotan wandelstok.

koel is; werd 'smiddags de heete aarde tegen het plantje aan gelegd, zoo zou dit daardoor lijden (een levend plantje is koeler dan de omgeving).

De bijgeschoven aarde geeft de slappe teere plantjes steun en tevens is er gelegenheid om nieuwe worteltjes te ontwikkelen.

Bij deze jonge aanplant is het zaak om rupsen af te zoeken. Deze kunnen meegegaan zijn uit de kweekbedden, ze tasten zeker den top aan, daar de rest slap en half verwelkt is, en een plantje met beschadigden top is natuurlijk niets waard. Bij die eerste aanaarding worden alle minderwaardige plantjes verwijderd, en 's avonds door nieuwe vervangen, zooveel mogelijk van denzelfden leeftijd; dit heet inboeten (sisip of soelam). Zouden er echter veel plantjes vernieuwd moeten worden, dan werpt men liever het geheel gedeelte aanplant weg en plant alles opnieuw, want zulk een aanplant zou onregelmatig worden; dit schaadt den groei en bemoeilijkt later den pluk.

In die tabak, waar pas de eerste kaki's (aanaarدين) aangebracht zijn, treden bij droog weer vaak talrijke dikbuiken op; ik heb wel gezien, dat dit plaatselijk tot circa 60 pCt. steeg. En dit ook schijnt meer voor te komen bij tabak die onder plankjes heeft gestaan dan bij die, welke van den aanvang af vrij stond. Dit is echter slechts mijn waarneming van 1 enkel oogstjaar.

Dit sterke optreden van dikbuiken in het open veld ziet men alleen bij de eerste aanplantingen, dus die van einde Maart en begin April; later komt dit niet meer voor. Moet een stuk aanplant om dikbuiken vernieuwd worden, dan is de betrokken koelie een heel eind achterop, want dit gebeurt meest zoowat $2\frac{1}{2}$ à 3 weken na het planten, dus nadat reeds eenmaal is aangeaard. Al dit werk is vergeefs geweest, ja, het terrein moet weer worden gelijk getrokken. Sisippen gebeurt ook regelmatig: overal waar een plantje is verwijderd wordt dadelijk een nieuw gat gemaakt en op een bepaalden avond geeft de assistent bevel tot sisippen, tegen vijf uur of half zes. Iedere koelie weet hoeveel plantjes hij noodig heeft; die worden in het mandje gehaald, en met de bibet en den gieter gewapend gaat hij op weg. Sisippen blijft echter altijd half werk: nog langen tijd daarna wijst een geoefend assistent de plantjes aan die gesisippt werden.

Een zesde gedeelte van elk veld wordt achtereenvolgens geheel beplant; telkens zet de tandil weer nieuwe andjirs om de rijen goed recht te zeggen. Vier à zes malen wordt geplant, en zodoende staan er ongeveer 2500 plantjes in elk veld in den grond.

Is eerst een zesde beplant, dan wacht men een achttal dagen, vóór men verder gaat met planten. Want ten eerste is er nog geen voldoende oude bibit, maar waar 't op aankomt is, dat bij te snel planten de koelies later het werk niet af kunnen, vooral het plukken niet. Want voordat de velden tot het einde toe beplant zijn, is de eerste geplante tabak al rijp, en alle werkzaamheden moeten dan tegelijk gebeuren: bibit verzorgen, tabak verzorgen, aanaarden, plukken, aanrijgen, tabak ophangen, afbundelen en schoonhouden der wegen en slooten.

Gewoonlijk wordt het eerste zesde wat langzaam geplant, d. w. z. dagelijks een betrekkelijk klein stuk grond beplant. Is dit zesde vol, dan is het eerst geplante juist aan de eerste aanaarding toe, en zoo vervolgens het later geplante. In de acht dagen pauze in het planten kunnen de koelies het werk dus op hun sloffen af, ik bedoel zonder overhaasting, waardoor deugdelijk, zorgvuldig gedaan werk verkregen wordt. En dit juist is van veel belang: van het begin af de koelies aan zorgvuldige behandeling van het produkt te gewennen; bovendien hebben assistent

en tandils den tijd om daar sterk op te letten en bij ruwe behandeling van de aanplant dadelijk daartegen op te treden. De koelies leeren, dat ruwe behandeling van tabak straf tengevolge heeft (b.v. opnieuw doen van het werk van een halven dag) en blijven later in dat idee, waardoor tandils en assistent hen niet meer behoeven te waarschuwen.

(Wordt vervolgd).

UIT MIJN REISHERINNERINGEN VAN 1904.

Flühli-ranft, het Melchthal en de Frütt.

Wanneer we van ons hotel „Nünalphorn“ een uitstapje naar Melchthal maken, wordt onze aandacht terstond getrokken door de vogelscharen die we op onzen weg ontmoeten, putters springen steeds voor ons uit op den weg, lijsters en groene spechten ziet men overal in de bosschen, roodborsten en kwikstaarten zitten op het hek, alle mogelijke meezensoorten zitten of hangen aan twijgen en grashalmen, de koekkoek roept en de nachtegaal slaat (het is nog geen St. Jan.). Alles zingt en kwinkelt om het hardst en we verlustigen ons in de bloemenpracht, die de berm der wegen en aangrenzende weilanden versiert. De akelei groeit hier van af zuiver wit tot het diepste rood en helder blauw. Orchideën ziet men in talloos veel soorten. Het gele en witte walstroo geurt u tegen en de maretak of vogellijm hangt in de lijsterbessen.

Bevallig steekt de spirea haar roomkleurige pluimen omhoog en schijnt een waar toevluchtsoord voor kevers te zijn, want nimmer zag ik zóóveel zeldzame kevers bij elkaar dan op deze bloemplanten, het is hier een dorado voor keverkundigen.

We zijn nu in het bosch aangeland en bewonderen de beekjes, die dwars over ons pad zich omlaag storten naar de Melcha, het ijschte wilde natuurbosch, dat doet denken aan Rusland en Scandinavie, mostapijten bedekken de rotsblokken om ons heen en reuzenvarens rijzen overal uit de spleten omhoog, de bodem-vegetatie is hier geweldig rijk: waldmeister, maagdepalm, spirea's in verschillende soorten, boschbesschen rood en blauw, d. w. z. de vruchten zullen we eerst met Juli te zien krijgen, bloemen in groote verscheidenheid. De vogels worden nu minder talrijk en de loofboomen komen in de minderheid, het naaldbosch overheerscht.

Fijnsparren en zilversparren schieten kaarsrecht omhoog als in wedijver met de omringende bergen. Sinds we het dorpje Melchthal verlieten, hebben we geen menschelijk wezen meer bespeurd. De klimop en de hegge-clematis, die de boomen der dalen omranken, zijn hier niet meer te vinden; steeds hooger voert onzen weg, kleine slangen, hazelworm, de zwarte en de gevlekte salamander, we hebben ze alle gezien en we geraken zoo echt in een stemming van bewondering en van overpeinzing. Het bosch wordt dunner en lager naarmate wij hooger stijgen.

We bereiken het gebied der alpweiden waar de sennhutten liggen, waar de koeien hun melodische klokken doen hooren en waar het zonlicht een landschap van vrede en bekoring u voor oogen tooveren kan, dat ge nimmer vergeet.

Nog éénmaal komen we door lage verweerde dennen, geknakt en gehavend door sneeuwlavines, die hier 's winters omlaag vallen en dan houdt alle boomgroei op; uit keisteenen en rotsblokken bestaat thans de geheele omgeving. Woest